

‘Kunst is geen plichtnummertje meer’

TEKST Geert Sels
FOTOGRAFIE Tim Van de Velde

In Aalst bevinden zich op enkele honderden meters van mekaar twee kunstwerken van Patrick Van Caekenbergh. En toch zijn ze helemaal anders van schaal en van geste, ze zijn ook anders van intentie en van aanspraak.

Verschillende gedaantes

Het eerste werk, ‘Den Tammen’, hangt in de beslotenheid van een semipubliek terrein, nabij het kantoorgebouw van de Vlaamse Milieumaatschappij. Op die plek bevond zich vroeger een materniteit, die later heringericht werd als bejaardentehuis. De plek draagt de cyclus van geboorte tot dood met zich mee. “Alle factoren trokken me in de richting van de kleinschaligheid”, zegt Van Caekenbergh. “Op een oude kastanjelaar, waarrond het gebouw is opgetrokken, heb ik een medaillon bevestigd met een stamboom van de diersoorten. Het zou kunnen thuishoren in mijn reeks ‘Les jardins clos’, en ligt dus dicht bij mijn artistieke praktijk. Dit werk is klein en intiem. Het is langzaam tot stand gekomen, via een geleidelijk voelen en penetreren.” Hoe anders is, daarbij vergeleken, ‘Het Neusje’. Met zijn ligging op een drukke verkeersas is het eerder een urbanistisch gegeven en bovendien een blikvanger die zich in een mum van tijd voor de weggebruiker moet ontsluiten. “In een rotonde, als een sokkel voor een beeldhouwwerk, geloof ik niet”, zegt Van Caekenbergh. “Daarom zie ik dit werk eerder als een richtingaanwijzer. Het staat ten dienste van de bevolking en vat het cliché van Aalst-carnavalstad in één oogopslag samen. Het mag voluit populistisch zijn en ik ben blij dat het zijn sociale functie waarmaakt. ‘Aan Het Neusje naar links’, hoor je mensen zeggen die de weg uitleggen. Met mijn eigen praktijk zijn er weinig raakvlakken, maar voor de bevolking is het een referentiepunt.” Als twee voorbeelden van dezelfde kunstenaar al aantonen dat kunst in de openbare ruimte verschillende gedaantes aanneemt, dan is het aannemelijk dat er nog tal van onvermoede mogelijkheden liggen te wachten.

Kunst in de openbare ruimte blijft al lang niet meer beperkt tot een object in een gebouw. De Pilotprojecten 'Kunst in Opdracht – Meer dan Object' gaan nog een stap verder. Dit initiatief daagt opdrachtgevers en kunstenaars uit om het genre verder op te rekken. Daarvoor gaat het Team Vlaams Bouwmeester in zee met de kunstwereld. Geert Sels sprak hierover met Dirk De Wit, directeur van het steunpunt voor beeldende kunst BAM; Rudy Luijters, kunstenaar; Katrien Laenen, coördinator Kunst in Opdracht (Team Vlaams Bouwmeester) en Philippe Van Cauteren, directeur van het SMAK.

BWMSTR

A+ IN SAMENWERKING MET DE VLAAMS BOUWMEESTER

Een kunstenaar wordt misschien best afgeschermd van ambtelijke processen, maar anderzijds kan het goed zijn hem te omringen met inhoudelijke sparringpartners. [PHILIPPE VAN CAUTEREN]

Het is niet de bedoeling ons te beperken tot die paar gesubsidieerde huizen die het moeten gaan doen. [DIRK DE WIT]

Rek op de regel

Daarom worden opdrachtgevers via een publieke oproep uitgedaagd om pilootprojecten aan te brengen rond kunst in de openbare ruimte. 'Meer dan Object', heet de actie. Het Team Vlaams Bouwmeester, dat sinds 1999 met zijn kunstcel onder meer projecten van de procentagereguleer begeleidt, heeft daarvoor een verruimingsoperatie ingezet. Als onderdeel van het decreet van 23 december 1986 legt deze regel publieke opdrachtgevers op om binnen hun bouwbudget een bepaald percentage te besteden aan een kunstopdracht. Het sloot een pact met de kunstwereld om ook buiten het bestek van die regel te werken. De minister van Cultuur financiert mee, haar agentschap Kunsten en Erfgoed brengt zijn expertise mee en het steunpunt voor beeldende kunst BAM zet zijn terreinkennis in. Hoewel het de bedoeling is om breder te gaan, zit er in de procentagereguleer (voor overheidsgebouwen of door de overheid meegefinancierde gebouwen) zelf nog rek. "Toen het Team Vlaams Bouwmeester vijftien jaar geleden kunstprojecten begon te begeleiden," zegt Katrien Laenen, "waren het vaak werken

die op haast museale wijze in administratieve gebouwen werden ondergebracht. Sindsdien zijn kunstenaars gaan dialogeren met andere betrokkenen, verzamelen ze getuigenissen, documenteren ze de context of gaan ze archiveren. De band tussen het werk en zijn omgeving is er sterker op geworden. De regel is tot dusver vooral toegepast in overheidsgebouwen en in de zorgsector. Er ligt dus nog terrein open voor milieu, infrastructuurwerken of erfgoed. In schoolgebouwen zou het zeer zinvol zijn: het kan een eerste natuurlijke aanzet tot kunsteducatie zijn."

Buiten de procentagereguleer ligt nog een onmetelijk speelveld open. "We herbekijken met open vizier de basis van de cultuurleverantie", zegt Dirk De Wit. "Het is niet de bedoeling ons te beperken tot die paar gesubsidieerde huizen die het moeten gaan doen. Elke artistieke inbreng die een ruimte extra betekenis kan geven, komt in aanmerking. Met deze onuitgegeven constellatie, waarbij we opdrachtgevers, kunstenaars en gebruikers samen rond de tafel brengen, kunnen we op grensverleggende toepassingen mikken."

SELECTIEPROCEDURE VLAAMS BOUWMEESTER OPEN OPROEP SELECTIEPROCEDURE VLAAMS BOUWMEESTER OPEN OPROEP

OPEN OPROEP

Op het einde van de 17e eeuw bouwden de Predikheren aan de rand van Mechelen een klooster, bestaande uit vier vleugels en een kapel rondom een kloosterhof. Na de Franse Revolutie deed het pand dienst als gasthuis, nadien als kazerne. Na jaren van leegstand en verwaarlozing wenst de stad Mechelen het als monument beschermde kloostercomplex te restaureren en te herbestemmen tot stedelijke openbare bibliotheek. De bibliotheek in het Predikherenklooster wordt 'een plek om op verhaal te komen'.

Stedelijke bibliotheek

HildundK | Korteknie Stuhlmacher Architecten willen het potentieel en de poëzie van het gebouw zichtbaar maken. De ruime boekenzolder vormt het hoogtepunt van het gebouw. Het voorstel biedt geen spektakel. De ingrepen zijn gericht op een nieuwe toekomst voor het gebouw en lijken in die zin zeer goed bestand tegen de tand des tijds.

www.hildundk.de
www.kortekniestuhlmacher.nl

PLAATS Mechelen BOUWHEER Stad Mechelen
BUDGET 14 600 000 euro (excl. btw en erelonen)
ONTWERPTEAMS TV Robbrecht en Daem Architecten – Architectenbureau K. Beeck | De Smet Vermeulen Roma | HildundK | Korteknie Stuhlmacher Architecten [gunning] | Witherford Watson Mann Architects – Origin | Driesen-Meersman-Thomaes architecten

In schoolgebouwen zou kunst zeer zinvol zijn: het kan een eerste natuurlijke aanzet tot kunsteducatie zijn. [KATRIEN LAENEN]

Sparringpartners

Voor realisaties in de openbare ruimte maakt de kunstenaar een sprong uit de zelfbeslotenheid van zijn atelierpraktijk. Volharderen in eigengereidheid is weinig vruchtbaar, er komen meestal andere codes in het spel. Toch is het geen sprong uit zichzelf, vindt het panel. Die zou alleen leiden tot zelfverlies en tot een weinig pertinente dienstbaarheid. “Verantwoordelijkheid en betrokkenheid zijn sleutelwoorden”, zegt Philippe Van Cauteren, die als directeur van het SMAK het Gents stadsbestuur mee adviseert inzake kunst in de openbare ruimte. “Een kunstenaar wordt misschien best afgeschermd van ambtelijke processen, maar anderzijds kan het goed zijn hem te omringen met inhoudelijke sparringpartners. Zo kan hij dialogeren en zijn denken aanscherpen. Het is ondertussen aanvaard dat het niet meer om een plichtnummertje gaat, waarbij men met de vingers knipt en de kunstenaar drie dagen later een product aflevert.” Het is vanuit hogergenoemde ‘betrokkenheid’ dat de kunstenaar in gesprek gaat met andere partners uit het creatieproces. Patrick Van Caekenbergh zegt dat hij zijn eigen persoon

op de achtergrond houdt en vanuit een haast antropologische aanpak informatie verzamelt over de plek, zijn geschiedenis en zijn bewoners. Een artieste als Els Vanden Meersch zegt geen werk te kunnen maken zonder de publieke ruimte omdat haar installaties en foto’s vaak vertrekken vanuit de architecturale ruimte. Het hoeft anderen, voor wie de maatschappelijke verankering minder in het dna zit, er niet van te weerhouden in de openbare ruimte aan de slag te gaan. De Nederlandse kunstenaar Willem Oorebeek heeft er weinig mee. Toch heeft hij een indringend project voor een overheidsgebouw gerealiseerd. Een monstre sacré als Gerhard Richter is een museum- en galerieartiest bij uitstek. Toch heeft hij voor de dertig meter hoge wanden van de Reichstag een oplossing gevonden om een artistieke inbreng te leveren.

Diverse domeinen

Op zijn ruimst bemeten kan kunst in de openbare ruimte tegen diverse domeinen aanschuren. Zo zijn er raakvlakken denkbaar met architectuur en stadsontwikkeling, of met infrastructuur en mobiliteit. Of met landschap,

milieu en ecologie. Waarom ook niet met vorming en participatie? Zijn toepassingen als toerisme en citymarketing van dezelfde orde, of wordt er daar toch meer verwacht dan een juiste inplanting in een ruimtelijke context, namelijk een magneetfunctie die in termen van performantie beoordeeld wordt?

In toerisme en citymarketing is de vraag naar iconen groot, vindt het panel. Zeker in de architectuur, waar vaak met zekere voortvarendheid naar het Bilbao-effect verwezen wordt. Rudy Luijters: “De laatste tien jaar kreeg ik vaak zo’n vraag. Strikt genomen komt ze neer op: ‘vertel ons wie we zijn’. Tegen het geweld van dure campagnes en billboards kunnen we niet op. Maar we kunnen wel verdomd veel toevoegen aan een plek. Die kan dan geleidelijk uitgroeien tot een icoon. Wat Jochen Gerz in Saarbrücken met zijn studenten deed is exemplarisch. Op een plein voor een voormalig SS-hoofdkwartier brachten ze clandestien op de kasseien inscripties aan met de namen van joodse begraafplaatsen. Het groeide uit tot de Platz des unsichtbaren Mahnmals, een onspectaculaire plaats die bij bezoekers van de stad tot een trekpleister is uitgegroeid.”

OPEN OPROEP SELECTIEPROCEDURE VLAAMS BOUWMEESTER OPEN OPROEP SELECTIEPROCEDURE VLAAMS BOUWMEESTER

Het gemeentebestuur van Sint-Gillis-Waas kiest resoluut voor een nieuwe benadering van de relatie met de klant, waarbij deze één centraal aanspreekpunt krijgt. In het kader van deze optimalisatie en modernisering van de organisatie zullen de diensten worden gecentraliseerd en wordt de volledige site opnieuw ingericht.

De gemeente wenst niet enkel een ontwerp voor een nieuw bestuurs- en dienstencentrum in symbiose met het kasteel, maar ook voor de herinrichting van het openbaar domein rondom, met daaraan gekop-

peld een visie op de ruimere omgeving. De herinrichting van het kasteel maakt ook deel uit van de opdracht.

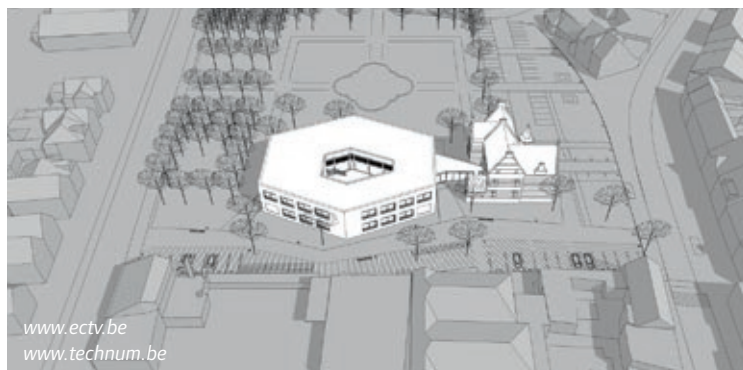
Bestuurs- en dienstencentrum

Het project blinkt uit zowel in grootsheid als in zijn compactheid. Het ontwerp getuigt van een zeer gevoelige omgang met het kasteel. Ook de relatie met het park wordt goed bewaakt. De ontwerper slaagt erin om de ingreep op het park te compenseren. De burger wordt letterlijk en figuurlijk centraal gesteld in het midden van het gebouw en voelt de bruisende werking.

PLAATS Sint-Gillis-Waas **BOUWHEER** Gemeentebestuur

BUDGET 5 000 000 euro (incl. btw, excl. erelonen)

ONTWERPTEAMS Wiel Arets Architects | Hans Verstuyft architecten | THV architecten Els Claessens en Tania Vandenbussche, Technum [gunning] | AgwA | URA – Yves Malysse Kiki Verbeeck

www.ectv.be
www.technum.be

Tegen het geweld van dure campagnes en billboards kunnen we niet op. Maar we kunnen wel verdomd veel toevoegen aan een plek. [RUDY LUIJTERS]

Bondgenoten

Vanaf de vroegste planfase betrokken zijn kan sterke resultaten opleveren. Zo kan een kunstwerk rustig rijpen en zich organisch in een ruimte inschrijven. De kunstenaar weegt mee op de besluitvorming en eigent zich misschien een andere plek toe dan de opdrachtgever hem zou toewijzen. Vroeg instappen kan dus interessant zijn, maar dat kunnen andere tijdstippen om andere redenen ook zijn. Bijvoorbeeld en cours de route instappen na een grondige dialoog. Of langzamerhand 'infiltreren' in een gevorderd proces. Als het niet gratis is, kan zelfs een toevoeging na de beëindiging van de werkzaamheden haar verdienste hebben.

In hun doelstellingen kunnen kunstenaars en hun opdrachtgevers bondgenoten worden. Sommige ingrepen zijn gewoon mooi, maken de verbeelding wakker of kennen een extra betekenis toe aan een ruimte. Op beladen plekken kunnen ze commemoratief of helend

werken. Als het goed is hebben ze een sterke binding met de context, en 'kloppen' ze historisch of sociaal. In zorgoorden brengen ze vertroosting of dragen ze bij tot het welbevinden van bewoners en bezoekers.

Surplus

Buitenartistieke redenen kunnen evengoed valabel zijn. Zo kan het een verdienste zijn dat een kunstwerk wordt gebruikt, zoals het stalen beeld van Barry Flanagan aan de Gentse Dampoort, waar mensen 's avonds afspreken en waar jongeren hun liefdesboodschappen op achterlaten. In elk geval krijgt de opdrachtgever een surplusomgeving. Het is kwestie om hem de artistieke ingrepen bespreekbaar en aannemelijk voor te stellen. Een bekommernis waar 'Meer dan Object' met begeleiding in voorziet.

Pilootprojecten kunst in opdracht

Samen met de Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur, het agentschap Kunsten en Erfgoed en het steunpunt voor beeldende kunst BAM lanceerde het Team Vlaams Bouwmeester recent een oproep aan opdrachtgevers voor innoverende kunstprojecten voor de (semi)publieke ruimte. Onder de titel 'Meer dan Object' zullen vijf pilootprojecten een traject doorlopen waarbij voor diverse begeleidingsaspecten (artistieke selectie, productieondersteuning, ...) een deskundige omkadering wordt voorzien. In het voorjaar van 2015 start de realisatie van de projecten. Een publicatie met beleidsaanbevelingen sluit het traject in de zomer van 2015 af.

www.pilootprojectenkunst.be

SELECTIEPROCEDURE VLAAMS BOUWMEESTER OPEN OPROEP SELECTIEPROCEDURE VLAAMS BOUWMEESTER OPEN OPROEP

Brasschaat wil een synergie tussen het OCMW en de gemeente realiseren. Momenteel zijn de gemeentediensten en het OCMW gehuisvest op verschillende locaties. De wens van beiden is om één openbaar centrum te realiseren door de bouw van een nieuw administratief centrum (NAC) in campusmodel met het huidige gemeentehuis waar de burger alle plaatselijke dienstverlening bij elkaar terug vindt.

Administratief centrum
Het voorstel van compagnie-O. zet in op publieke en genereuze plekken; een atrium met een zeer

transparante dienstverlening, een forum voor multifunctioneel gebruik en een publiek plein. De dienstverlening sluit heel nauw aan op de wensen van de gemeente. De toekomst staat centraal; een zeer flexibele structuur en nadruk op uitbreidbaarheid maken dat het gebouw niet monofunctioneel is.

www.compagnie-o.be

PLAATS Brasschaat
BOUWHEER Gemeentebestuur Brasschaat
BUDGET excl. btw nieuwbouw administratief centrum met podiumzaal 13 088 200 euro
herinrichting gemeentehuis 700 000 euro
ONTWERPTEAMS
compagnie-O. [Gunning] | Wiel Arets Architects | Caruso St John Architects | Bart Macken Eef Boeckx Partnership

OPEN
OPROEP